

Kolåsens lappkapell

Restaurering av yttertak och korsglob 2011

Kolåsens kapell, Kalls socken, Åre kommun

Sara Bäckman

RAPPORT - JAMTLI 2011:16
ISSN 1654-2045

Utgivning och distribution:

Jamtli

Box 709

831 28 Östersund

Tel 063-15 01 00

Fax 063- 10 61 68

© Jamtli 2011

Allt kartmaterial från GSD-Fastighetskartan © Lantmäteriverket
Ärende nr MS2006/02204

Omslagsbild: Kolåsens kapell samt utsiktsplatsen invid kyrkogården

Foto: Sara Bäckman, Jamtli

Redigering och layout framsida: Lena Ljungkvist

ISSN 1654-2045

Innehållsförteckning

INNEHÅLLSFÖRTECKNING	2
INLEDNING	3
FASTIGHETSUPPGIFTER M.M.	4
KARTA	5
BAKGRUND	6
HISTORIK.....	6
RESTAURERING.....	6
ANTIKVARISKT RESONEMANG.....	7
BYGGNADSBESKRIVNING	8
UPPGIFTER OM KONSTRUKTION.....	8
BESKRIVNING AV UTFÖRDA ÅTGÄRDER.....	8
TAK.....	8
HÄNGRÄNNOR.....	8
KORSGLOB.....	9
ÖVRIGT.....	9
BILDER	10

Inledning

Länsstyrelsen beviljade Undersåker-Kalls kyrkliga samfällighet 2011-05-23 (1st dnr 433-6762-10) tillstånd till restaurering av yttertak och korsglob på Kolåsens kapell. Arbetet har följt det åtgärdsförslag som upprättats av Per Halvarsson 2009-11-14. Tjär- och snickeriarbeten har utförts av Per Malmsten, Träkompaniet AB samt Per Halvarsson, Halvarssons Måleriateljé AB. Jantli har genom undertecknad svarat för antikvarisk medverkat och dokumentation.

Östersund den 13 september 2011

Sara Bäckman
Antikvarie

Fastighetsuppgifter m.m.

Fastighet Kolåsens lappkapell, Kalls socken, Åre kommun

Objekt Restaurering av yttertak och korsglob

Dnr Jamtli 276/2011

Dnr Lst 433-6762-10

**Fastighetsägare och
uppdragsgivare** Undersåkers och Kalls kyrkliga samfällighet
Kyrkvägen 2
830 05 Järpen

Entreprenörer Per Malmsten
Träkompaniet AB
Bjärme 154
830 22 Fååker
070 - 54421 55

Per Halvarsson
Halvarsson måleriateljé AB
Åsmundgården 135
830 30 Lit
0642 - 105 73

Antikvarisk medverkan Jamtli
Kulturhistorisk sektion
Box 709
831 28 Östersund

Kontaktperson: Sam Bäckman, 063-150 334

Karta

Ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriverket. Ärende nr MS2006/02204

Bakgrund

Historik

Kolåsens kapell uppfördes åren 1846-1849. Kapellet byggdes i trä i en nyklassicistisk stil för ”fjällallmogen”. Inredningen är delvis från 1600-talet och härrör från Alsens gamla kyrka. Byggnaden är uppförd på grästensgrund av fjällskifferar med en stolpkonstruktion och har ursprungligen haft stående brädpaneler både interiört som exteriört. Denna interiöra panel finns kvar i vapenhuset. Utvändigt har fasaden återfått stående brädpanel.

Restaurering

Ur Jamtlis topografiska arkiv går att utläsa att år 1902 utfördes reparationer på kapellet och taket fick ny täckning med spån. 1914 var kapellet i behov av utvändigt målning och 1922 kom en skrivelse om det stora behovet av en ommålning. Inför kapellets 100-års jubileum 1949 genomfördes en totalrestaurering. Elinstallationer gjordes och grundstenarna ordnades där de fallit ur sina lägen. Taket lades om. Tornkonstruktionen sviktade vid ringning och förstärktes genom att vinkeljäm fästes över hörnen mellan stolpar och balklag. I förslaget till restaurering från 1946 förs en diskussion om huruvida man skall försöka återställa kapellets ursprungliga exteriöra utseende med bred stående locklistpanel. Den ursprungliga stående fasaden troddes finnas bakom den liggande spånpanelen som kyrkan kläddes in i runt 1900. Arbetet ansågs vara av en så omfattande karaktär att ingen förändring föreslogs. I arbetsinstruktionen inför restaureringen 1949 står att spånen skall ersättas med ny handkluven spån som skall tjäras flera gånger. Det är möjligt att de sågade och cuprinolbehandlade spånen idag som förvaras i tornrummet kommer från den tiden. En utvändigt målning genomfördes 1958.

Antikvariskt resonemang

Avsikten med en kulturhistorisk byggnadsrestaurering är att enbart åtgärda tekniskt skadade delar. Det görs åtskillnad mellan förslitningsskador och tekniska skador. Förslitning är förändringar som berättar om byggnadens ålder och om hur byggnaden/byggnadsdelen har använts. Denna typ av förslitningsskador ingår därmed i det kulturhistoriska värdet och bidrar till upplevelsen och förståelsen av gångna tiders vardagsliv. En teknisk skada är en skada som nu eller i en omedelbar framtid äventyrar byggnadens fortlevnad. Dessa skador har reparerats. Trots att insatser måste göras är meningen med varje allvarligt syftande restaurering att man efter avslutad insats drar sig tillbaka så omärkligt som möjligt. De enskilda, befintliga byggnadsdelarna ska bevaras så långt som möjligt, för att som ”originaldelar” kunna berätta om gångna tiders liv och de förändringar som med åren krävt ändringar och omDispositioneringar i byggnaderna. Varje del som byts ut kan bara berätta om hur man tänkte och gjorde i början av 2000-talet. Vid reparationen har material, framställningsteknik och hantverksteknik varit av traditionellt slag. Den slutliga upplevelsen av hela byggnaden eller enskilda detaljer är densamma som före insatsen.

Jamtli har diskuterat benämningen lappkapell/kapell med Gaaltije, sydsamiskt kulturcentrum. I detta fall valdes lappkapell som titel, eftersom det uppfördes som sådant.

Byggnadsbeskrivning

Uppgifter om konstruktion

Grund	Kallmurad gråsten med torpargrund
Stomme	Stolpkonstruktion
Fasad	Vit stående locklistpanel
Tak	Sadeltak med spån
Fönster	Rundbågiga spröjsade fönster med fyra fönsterbågar
Dörrar	Trädörrar

Beskrivning av utförda åtgärder

Tak

Takspånen hade rester av stenkoltjära efter tidigare behandlingar. Detta flagade på stora delar av taket. De rester som återstod borstades bort innan tjärbehandling. Taketsnockbrädor samt vattbräder var samtliga i dåligt skick och i behov av att bytas. Dessa ersattes med nytt virke. Utslitna spån byttes ut och togs ur det lager som finns i tornet sedan tidigare takomläggning. Takfallen och brädor tjärades 2 gånger. Alla takfall, nockbrädor och vattubrädor hade kraftig algpåväxt. Träd runt kapellet har rensats så förutsättningarna för framtida påväxt har minskat.

Hängrännor

Långhusets hängrännor är av trä med plåtklädd insida. Plåten var sedan tidigare målade i en svart färg som flagade. Plåten skrapades och målades i svart kulör. Samtliga stuprör i trä var i dåligt skick och byttes ut av Per Malmsten till nya. Infästning och dimensioner utfördes lika befintliga och målades i fasadfärgen. Det diskuterades om hålet i plåten från hängrännorna ner i stupröret var möjligt att göras större för att motverka stopp av nedfallna löv och dyl. Hålen behöll samma dimensioner. Rännorna rensades i samband med åtgärder samt att flera träd runt kyrkan är borttagna och med underhåll kan framtida stopp motverkas.

Korsglob

Korset i kapellets torn samt dess infästning var kraftigt rötskadad och riskerade att falla ner. Korset har bytts en gång tidigare. De ursprungliga infästningarna för korsgloben syns tydligt längst upp i tomet. Vid senaste bytet sågades en öppning upp vid infästningen för att kunna ta ner det uttjänta och sätta upp det nyttillverkade korset. Detta innebar att vid denna monterning behövdes inga ingrepp göras utan befintliga öppningar används och att ingreppen i stomme och tak för infästningen av korset minimerades. Vid senaste reparationen gjordes en alternativ infästning där begagnade grönmålade spåntade plankor användes. Vid nuvarande bytet fästes korset med 3 fästpunkter på samma ställe som den ursprungliga infästningen. Det är stadigare än den senare infästningen men inte lika till utseendet ursprunget, dock fullt tillräckligt.

Per Malmsten tillverkade en kopia utav det befintliga korset. Det uttjänade korset förvaras i tornet, som anses vara fullgott förvaringsutrymme. Det nya korset målades av Per Halvarsson. Uppstrykningsprov gjordes med guldocker men provet drog åt rosa varför man valde att måla med järnoxidgult blandat med vitt.

Övrigt

Porten samt ramen till inskriptionstavlan ovan porten har målats med linolja i kulör lika befintlig.

Bilder

Bild 1: Korsglobens trä var i dåligt skick och byttes mot en nytillverkad.

Bild 2: Korsgloben i vapenhuset efter nedmontering.

Bild 3: Korsglobens infästning av återanvänd spântpanel.

Bild 4: Den nya korsglobens infästning.

Bild 5: Rester efter kreosot och algpåväxt syns på takspånen.

Bild 6: Flera av åsbrädorna var i dåligt skick och byttes ut.

Bild 7: I tornrummet förvaras ett lager av spån från den senaste takomläggningen.

Bild 8: Stuprör innan bytet.

Bild 9: Nya nockbrädor på långhusets tak.

Bild 10: Ramen runt inskriptionstavlan över entrén kompletteringsmålades.

Bild 11: Stuprör på nora långsidan efter rekonstruktion.

Bild 12: Entré med inskriptionstavla samt dörr. Båda har bättringsmålats i kulör lika befintlig.

RAPPORTSERIE – JAMTLI, 2011

ISSN 1654-2045

- 2011:1 Marby nya kyrka – Restaurering av kors 2004
Sara Bäckman
- 2011:2 Förstudie – Mus Olles i kulturturismens tjänst
Ove Hemmendorff
- 2011:3 Rödöns prästbord – Arkeologisk utredning av fastighet Rödöns prästbord 1:3 m fl, 2010
Amanda Jönsson
- 2011:4 Ljåbodarna – antikvarisk medverkan vid restaurering av bustuga, lada och gärdesgård 2007–2008
Sara Bäckman
- 2011:5 Monäset – Antikvarisk kontroll vid fasadrestaurering 2008–2009
Sara Bäckman
- 2011:6 Åflo kvarn och såg – Restaurering av dammanläggning 2005–2007
Sara Bäckman
- 2011:7 Ströms kyrka – Värmekonvertering 2007
Sara Bäckman
- 2011:8 Undersåkers kyrka – Konvertering av värmesystem 2009
Sara Bäckman
- 2011:9 Vallbo kapell – Utvändig restaurering 2010
Sara Bäckman, Olof Edin
- 2011:10 Järnbruken som försvann – Rapport från seminarium om Åflohammars och Rönnöfors järnbruk i Jämtland
Camilla Olofsson
- 2011:11 Gåxsjö kyrka – Utvändig restaurering 2008
Olof Edin, Sara Bäckman
- 2011:12 Stora kyrkan, Östersund – Installation av toaletter, ny inredning, flytt av dopfont samt ny textilförvaring 2009
Sara Bäckman
- 2011:13 Utredning angående återflytt av takmålningar till Lillhårdals kyrka
Sofia Carlsson, Olof Edin
- 2011:14 Fångstgropar vid Mörtåns grustäkt – Arkeologisk undersökning av fornlämning nr 292, 293, 295 och 296 i Stuguns socken, 2010
Amanda Jönsson
- 2011:15 En samisk offerplats vid Gransjön – Arkeologisk undersökning av fornlämning nr 474 i Frostvikens socken, 2010
Amanda Jönsson

- 2011:16 Kolåsens lappkapell – Restaurering av yttertak och korsglob
Sara Bäckman
- 2011:17 Åre gamla kyrkas klockstapel – Färgundersökning
Sara Bäckman, Olof Edin
- 2011:18 Frösö kyrkas klockstapel – Restaurering
Sara Bäckman